

Trudności edukacyjne

dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim

Osób z lekką niepełnosprawnością jest najwięcej, tj. stanowią około 85% wszystkich osób z niepełnosprawnością intelektualną. *„Jednostki dorosłe lekko upośledzone umysłowo nie przekraczają poziomu intelektualnego 12-letniego dziecka o prawidłowym rozwoju umysłowym. Ich dojrzałość społeczna nie przekracza poziomu 17-letniej młodzieży nieodbiegającej od normy”*¹.

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną (NI) w stopniu lekkim cechuje zróżnicowany potencjał rozwojowy. Zaburzenie to ma charakter globalny, gdyż wszystkie funkcje i procesy psychiczne odbiegają od normy (procesy orientacyjne, intelektualne, wykonawcze, emocjonalno – motywacyjne, rozwój społeczny), a ich przebieg jest spowolniony. Z racji tego, że przyczyny lekkiego deficytu umysłowego są często natury socjokulturowej, bez zaburzeń organicznych, rzadko współwystępują także zespoły chorobowe, których objawy widoczne są na zewnątrz – wszystko to sprawia, iż lekka niepełnosprawność intelektualna ma charakter ukryty².

Zaburzenia procesów orientacyjnych widoczne są w problemach osoby lekko upośledzonej ze spostrzeganiem, uwagą i pamięcią. Spostrzeganie uczniów z upośledzeniem intelektualnym w stopniu lekkim jest mniej dokładne, wybiórcze, węższe zakresowo, występują zaburzenia analizy i syntezy spostrzeżeń. Nieprawidłowości te wiążą się z zakłóceniami w tworzeniu wyobrażeń, które są niedokładne, ubogie i fragmentaryczne. W tej grupie osób występuje zarówno uwaga mimowolna (uruchamiana przez nagłe zmiany w otoczeniu), jak i dowolna (celowa, podlegająca kontroli), ta ostatnia jest jednak zaburzona pod względem podzielności, trwałości i zakresu, łatwo też ulega zakłóceniom (uwaga jest nadmiernie odwracalna). Osoby z NI w stopniu lekkim stosunkowo dobrze koncentrują się na materiale konkretnym, mniej efektywnie na treściach abstrakcyjnych. Stwierdza się u nich obniżoną zdolność koncentracji uwagi na rozwiązywaniu zadań sprawiających trudność. Wraz z wiekiem i nauczaniem wzrasta trwałość i podzielność uwagi dowolnej. Pamięć mechaniczna jest lepiej rozwinięta niż pamięć

¹ Zasępa E., *Osoba...* op. cit. s. 135.

² Kirenko J., Parchomiuk M., *Edukacja...* op. cit. s. 32.

logiczna, w efekcie czego odtwarzanie informacji odbywa się według zapamiętanej kolejności. Uczniowie z lekką niepełnosprawnością intelektualną mają trudności z wybiórczym stosowaniem posiadanej wiedzy – natychmiastowe odtworzenie wyuczonych treści (np. przez wyrywkowe odpytywanie) jest utrudnione i często uwarunkowane niezrozumieniem informacji zapamiętanych mechanicznie. Uczniowie ci potrzebują również wielokrotnych powtórzeń w celu utrwalenia zapamiętanego materiału³.

Rozwój mowy u dzieci niepełnosprawnych intelektualnie w stopniu lekkim jest często opóźniony (opóźnienie ekspresji i rozumienia mowy) – pojedyncze wyrazy pojawiają się około 3. r.ż., a pierwsze zdanie w 5.-6. r.ż. Badacze zajmujący się tą problematyką wskazują na ubóstwo słownictwa, szczególnie w zakresie pojęć abstrakcyjnych, podkreślając jednocześnie fakt bogatszego słownictwa biernego niż czynnego. Osoby z lekkim deficytem intelektualnym posługują się pełnymi zdaniami, mowa jest płynna, ale częściej niż w populacji osób w normie pojawiają się wady realizacyjne w postaci dyslalii. Mają stosunkowo dobrze rozwiniętą mowę odtwórczą, ale słabiej funkcjonuje u nich twórczy wymiar mowy. Widoczne są trudności z wyrażaniem własnych myśli, formułowaniem wypowiedzi, agramatyzmy, ich wypowiedzi mogą być zdawkowe i płytkie. Używają więcej rzeczowników i czasowników, a mniej przymiotników i innych części mowy⁴.

U osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim najbardziej w stosunku do normy zaburzone są procesy myślowe (procesy intelektualne). Szczególnie dotyczy to porównywania przyczynowo – skutkowego, wnioskowania, uogólniania, abstrahowania i tworzenia pojęć. Stosunkowo najmniej zakłócone są analiza i synteza. Dominuje myślenie konkretno – obrazowe nad abstrakcyjnym myśleniem słowno – pojęciowym. Osoby z lekką niepełnosprawnością intelektualną zdolne są do wykonania wszystkich operacji umysłowych, ale na materiale konkretnym. Tworzą i definiują pojęcia konkretnych przedmiotów, lecz nie zjawisk abstrakcyjnych. Opisując obiekty, wymieniają na równi cechy istotne i nieistotne, a także definiują pojęcia przez pryzmat ich funkcji użytkowej, określając, do czego coś służy. Trudniej jest im wyodrębnić cechy najogólniejsze i nadrzędne. Procesy myślowe cechuje mała samodzielność, zwolnione tempo, mała giętkość i płynność, słaby krytycyzm i refleksja nad otaczającym światem i nad własnym zachowaniem oraz zmniejszona zdolność do samokontroli, ale myślenie konkretno – obrazowe jest przystosowawcze w codziennych sytuacjach życiowych i skuteczne w rozwiązywaniu konkretnych problemów. W sytuacjach

³ Zasępa E., *Osoba...* op. cit. s. 136.

⁴ Błęszyński J., *Autyzm...* op. cit. s. 51.

nowych, kiedy to osoby z lekką niepełnosprawnością nie potrafią zastosować uprzednio zdobytego doświadczenia, uwidaczniają się zaburzenia dynamiki i sztywność ich procesów myślowych. Często nawet nieznaczna zmiana warunków zadania stanowi nową i swoistą trudność. Zaburzenie orientacji wzrasta w sytuacjach złożonych – wówczas nasila się stereotypowość myślenia i upośledzenie jego samodzielności. W procesach uczenia się dominuje działanie praktyczne. Poziom rozwoju zdolności poznawczych pozwala na opanowanie umiejętności czytania, pisania i liczenia, lecz rozumienie pojęć liczbowych, jak również wykonywanie trudniejszych i bardziej złożonych operacji matematycznych jest zaburzone⁵.

W zakresie funkcji wykonawczych – motoryki – występują trudności w obszarze percepcji ruchów, ruchy są słabo skoordynowane. Zakres samoobsługi osób z lekką niepełnosprawnością intelektualną jest pełny, występują jednakże problemy z planowaniem i organizacją spraw. W sferze zdrowotnej i ruchowej zwykle potrzebna jest pomoc w czynnościach takich jak: podróżowanie, robienie zakupów, posługiwanie się pieniędzmi, czynnościach zwykle wykonywanych w domu – przygotowanie posiłku, sprzątanie, porządkowanie pokoju, ślanie łóżka⁶.

Pod względem rozwoju emocjonalnego osoby z NI w stopniu lekkim mogą wykazywać trudności z regulacją emocji, zwłaszcza w sytuacji nieradzenia sobie z nieadekwatnymi wymaganiami szkolnymi lub w reakcji obronnej w sytuacji deprywacji potrzeb w środowisku życia. Nieprawidłowości mogą dotyczyć: niestałości emocjonalnej, impulsywności, agresywności, niepokoju, zahamowania lub nadpobudliwości, głodu emocjonalnego, osłabienia mechanizmów kontroli czy podatności na sugestie. Ponadto stwierdzono, że w grupie osób z lekkim deficytem w negatywnej korelacji z prawidłowym funkcjonowaniem społecznym występują: zmniejszone poczucie wrażliwości i powinności moralnej, niedorozwój uczuć wyższych oraz obniżenie poziomu aspiracji i motywacji do działania. Można sądzić, że stwierdzane różnice w zdolnościach sprzyjających społecznemu przystosowaniu są wynikiem zróżnicowania takich czynników, jak: doświadczenie społeczne, umiejętność komunikowania się, środowisko życia. Należy podkreślić, iż istotną rolę w tym zakresie przypisuje się stosownym treningom⁷.

⁵ Tamże, s. 51-52.

⁶ Olechowska A., *Specjalne...* op. cit. s. 84.

⁷ Kirenko J., Parchomiuk M., *Edukacja...* op. cit. s. 34-35.

Najczęściej występujące zaburzenia u dzieci upośledzonych umysłowo w stopniu lekkim, które mają znaczenie dla ich osiągnięć szkolnych, to: zaburzenie orientacji przestrzennej, niski poziom sprawności grafomotorycznej, słaba koncentracja uwagi, liczne i nasilone wady wymowy, wolniejsze tempo pracy, zaburzenia rozumienia znaczenia wypowiedzi, zaburzenia analizy i syntezy (wzrokowej, słuchowej, wzrokowo – słuchowej), trudności w rozpoznawaniu liter oraz w czytaniu, trudności w rozumieniu przeczytanego tekstu, istotnie zaburzony poziom rozumienia wszelkich reguł, zasad, definicji, utrudnione tworzenie pojęcia liczby, ograniczenia procesów pamięciowych, brak zrozumienia treści zadań tekstowych i trudności w ich rozwiązywaniu, zaburzenia wyobraźni przestrzennej utrudniające rozumienie i wykonywanie zadań geometrycznych, trudności w orientowaniu się w stosunkach czasowych i posługiwaniu się nimi, kłopoty w powiązaniu nowych informacji z poprzednio zapamiętanymi, słaby poziom stosowania umiejętności w praktyce, mała samodzielność w wykonywaniu zadań, często występująca nadpobudliwość psychoruchowa lub zahamowanie, brak krytycyzmu, trudności w antycypacji zachowań, impulsywność, podatność na negatywne wpływy otoczenia, niski poziom motywacji, mała wrażliwość na potrzeby innych oraz częste przejawy agresji. Uświadomienie sobie przez nauczyciela sytuacji, z jakimi może się spotkać w kontakcie z uczniem lekko upośledzonym umysłowo pomoże mu bardziej wnikliwie obserwować i odpowiednio dostosowywać zadania do jego możliwości. Identyfikacja trudności ucznia i zadań edukacyjno – terapeutycznych pozwala stworzyć plan działania pedagogicznego możliwie skuteczny i dostosowany indywidualnie do ucznia⁸.

Niepełnosprawność intelektualna pociąga za sobą utrudnienia wejścia w życie społeczne, ale nie czyni go niemożliwym. Osoby z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim mogą być w pełni samodzielne, nie wymagają, w zdecydowanej większości, stałej opieki, a jedynie wsparcia, doradztwa, zwłaszcza w trudnych sytuacjach. Decydujący wpływ, czy osoba ta osiągnie maksimum swoich możliwości, ma środowisko. Środowisko, w jakim wychowują się osoby z lekkim deficytem intelektualnym, objawia się czasami jako niewydolne wychowawczo z powodu trudnych warunków materialno – bytowych, niskiego statusu społecznego, niewłaściwej atmosfery wychowawczej, a co za tym idzie braku odpowiedniej stymulacji, wsparcia i życzliwości⁹.

⁸ Jurkiewicz P., Rola B., *Model pracy z uczniem upośledzonym umysłowo w stopniu lekkim*, [w:] *Podniesienie efektywności kształcenia uczniów z SPE. Materiały szkoleniowe cz. II*, Wyd. MEN, Warszawa 2010, s.139-140, http://static.scholaris.pl/main-file/102/537/podniesienie_efektywnosci_66013.pdf

⁹ Kirenko J., Parchomiuk M., *Edukacja...* op. cit. s. 35.

